

Αναπνέοντας υποβρυχίως: ήχος, τεχνολογία και σώμα στην αυτόνομη κατάδυση

Μανώλης Τζανάκης

Περίληψη

Το ερώτημα στο οποίο επιχειρεί να απαντήσει το παρόν άρθρο είναι ο τρόπος με τον οποίο συναρθρώνεται τεχνολογία και σώμα στην περίπτωση της αυτόνομης κατάδυσης αναψυχής, δίνοντας έμφαση στην υποβρύχια αναπνοή. Με ποιο τρόπο η τεχνολογικές εφαρμογές μεταλλάσσουν την εμπειρία της αναπνοής, εντός ενός συγκεκριμένου ιστορικού και κοινωνικού περιβάλλοντος, μετατρέποντας μια «φυσική» λειτουργία σε μέρος ενός ηχοτοπίου, μορφοποιώντας ιδιάζουσες ενσώματες εμπειρίες ως τεχνοεμπειρίες; Στην αυτόνομη κατάδυση η αναπνοή διαμεσολαβείται από τον ρυθμιστή πίεσης, ο οποίος παρέχει στον αυτοδύτη αέρα υπό πίεση ίση με αυτή του περιβάλλοντος, έτσι ώστε να εξισορροπηθούν οι αυξημένες και διαρκώς μεταβαλλόμενες και εξαρτώμενες από το βάθος πιέσεις που ασκούνται στο σώμα. Η πίεση δεν είναι αισθητή στην αναπνοή. Αισθητή είναι ωστόσο η ροή του παρεχόμενου, μέσω του ρυθμιστή πίεσης, αέρα. Η αναπνοή γίνεται επίσης αισθητή και αντιληπτή και μέσω της ακοής, αποτελώντας έτσι αναπόσπαστο μέρος του υποβρύχιου ηχοτοπίου των αυτοδυτών. Η πολυαισθητηριακή ενσώματη εμπειρία της εμπύθισης επικουρείται στην περίπτωσή μας από την ακουστική διάσταση της αναπνοής, αποτέλεσμα αφενός τεχνολογικών και αφετέρου ιστορικοκοινωνικών διεργασιών που θεσμοποιούν την αυτόνομη κατάδυση ως χόμπυ του ελεύθερου χρόνου, τα τελευταία χρόνια ως τουριστική πρακτική. Η ακουστική της αναπνοής ενισχύει την αίσθηση του ταξιδιού σε έναν «ανοίχιο κόσμο», στη μεθόριο αφενός του φυσικού και του κοινωνικού-πολιτισμικού και αφετέρου του τεχνολογικού και του βιολογικού, συνδράμοντας σε μια εμπειρία μετάβασης, λειτουργώντας ταυτόχρονα ως εμπορευματοποιημένη πρακτική εαυτού στην καπιταλιστική ύστερη νεωτερικότητα.

Λέξεις κλειδιά: Αυτόνομη κατάδυση, εξατομίκευση, ηχοτοπίο, τεχνολογία, σώμα, ύστερη νεωτερικότητα.

1. Εισαγωγή: Η αυτόνομη κατάδυση ως ακουστική εμπειρία

Στην ταινία *The silent world* του 1956, ένα ντοκιμαντέρ σημείο αναφοράς στην ιστορία των καταδύσεων, αποτέλεσμα συνεργασίας του Jacques-Yves Cousteau και του Louis Malle, βλέπουμε στην πρώτη σκηνή μια ομάδα αυτοδυτών να κατευθύνεται από την επιφάνεια της θάλασσας προς το βυθό κρατώντας αναμμένους πυρσούς, ωσάν σύγχρονοι κατακτητές. Η εν λόγω σκηνή είναι εξαιρετικά θορυβώδης. Η πηγή του «θορύβου» είναι οι φουσαλίδες, προϊόν της αναπνοής των αυτοδυτών. Οι φουσαλίδες ακολουθούν αντίθετη φορά από τους αυτοδύτες: ενώ αυτοί κατευθύνονται στο βυθό, το θορυβώδες αποτέλεσμα της υποβρύχιας αναπνοής κατευθύνεται προς την επιφάνεια της θάλασσας. Ο υποβρύχιος εικονολήπτης, ο οποίος προφανώς βρίσκεται πίσω τους, κινηματογραφεί την πορεία προς το φαινομενικά απύθμενο μπλε. Η υποβρύχια κάμερα διαπερνά ένα «σύννεφο» από φουσαλίδες αέρα, καταγράφοντας τη φασαριόζικη επιστροφή του αέρα στην επιφάνεια. Πηγή τους είναι η υποβρύχια αναπνοή και ο ήχος τους αποτελεί βασική συνιστώσα του ηχοτοπίου των αυτοδυτών αναψυχής μέχρι της μέρες μας. Η πρώτη αυτή σκηνή, μιας ταινίας σταθμού στην ιστορία του σύγχρονου φαντασιακού του βυθού, μας φέρνει σε επαφή με ένα «κόσμο της σιωπής» εξαιρετικά θορυβώδη (βλ. επίσης Cousteau and Dumas 1953).

Ο βυθός εν γένει δεν είναι ένας σιωπηλός κόσμος. Ήχοι διαπερνούν την επιφάνεια του νερού και ταξιδεύουν, παραλλαγμένοι, έως τους ακουστικούς πόρους των δυτών. Ήχοι δημιουργούνται και από τον ίδιο τον υποβρύχιο κόσμο: θαλάσσια ρεύματα μετακινούν την άμμο και συχνά τα κύματα συγκρούονται με ορμή στα βράχια, έμβια όντα που ζουν στη θάλασσα, ψάρια και θηλαστικά, βγάζουν ήχους, προκειμένου να επικοινωνήσουν μεταξύ τους ή για να τρομάξουν τους εχθρούς τους. Το υποβρύχιο ηχοτοπίο είναι πλούσιο σε ήχους, κατά κανόνα πολύ διαφορετικούς για το ανθρώπινο σύστημα ακοής από αυτούς της επιφάνειας. Η εμβύθιση του ανθρώπου στο νερό είναι μια «μεταφορά» σε έναν ανοίκειο τόπο, καθώς το περιβάλλον του αέρα αντικαθίσταται από το υγρό στοιχείο της θάλασσας ή του γλυκού νερού των ποταμών και των λιμνών. Το υποβρύχιο ηχοτοπίο υπογραμμίζει αυτή την ξενότητα.

Ο ήχος μεταφέρεται πιο γρήγορα μέσω του υγρού στοιχείου απ' ό,τι μέσω του αέρα. Ένα σημαντικό αποτέλεσμα, όσον αφορά στην υποβρύχια εμπειρία, είναι ότι ο καταδυόμενος άνθρωπος δεν μπορεί να διακρίνει την κατεύθυνση του ήχου και να εντοπίσει την πηγή του μόνο διά της ακοής: η διάκριση της κατεύθυνσης είναι αποτέλεσμα της διαφοράς άφιξης του ήχου στους δύο ακουστικούς πόρους. Για το λόγο αυτό οι δύτες, όπως και οι κωφοί από το ένα αυτί, δεν είναι ικανοί να αντιληφθούν την κατεύθυνση του ήχου. Επίσης, επειδή ο ήχος ως μορφή κύματος ταξιδεύει πολύ πιο γρήγορα στο βυθό απ' ό,τι στον αέρα, η αίσθηση της έντασης και της απόστασης της πηγής του ήχου είναι πολύ διαφορετικές στο βυθό.

Για το λόγο αυτό οι αρχάριοι δύτες δεν είναι συνήθως ικανοί να εκτιμήσουν την απόσταση της πηγής του ήχου, να ερμηνεύσουν την έντασή του και να τη συσχετίσουν αξιόπιστα με την ακριβή τοποθεσία της πηγής του. Ως ένα βαθμό, την ικανότητα αυτή μπορούν να την αποκτήσουν, πάντοτε κατά προσέγγιση, μετά από συστηματική ενασχόληση και μακρά υποβρύχια εμπειρία. Η κατεύθυνση των υποβρυχίων ήχων δεν είναι δυνατό να εντοπιστεί ούτε από τους έμπειρους δύτες.

Ωστόσο, ο ήχος στον οποίο επικεντρώνεται το παρόν κείμενο, και ο οποίος κυριαρχεί στο υποβρύχιο ηχοτοπίο του αυτοδύτη είναι αυτός της αναπνοής του. Εξετάζουμε την εν λόγω αναπνοή ως υποβρύχια κατά Marcel Mauss (2004) τεχνική του σώματος, προκειμένου να αναδείξουμε τα κοινωνικά συμφραζόμενα του τρόπου με τον οποίο αντιλαμβανόμαστε κάτω από το νερό το ότι αναπνέουμε, σε ένα διαφορετικό περιβάλλον, με διαφορετικό τρόπο. Σημείο εκκίνησης αποτελεί η θέση ότι η αναπνοή παράγει ήχους αλλά και συναφείς ενσώματες εμπειρίες οι οποίες έχουν κομβικής σημασίας συμβολισμούς στην αυτόνομη κατάδυση,¹ νοούμενη ως δραστηριότητα του ελεύθερου χρόνου και ως χόμπυ.

Προϋπόθεση για μια τέτοια ανάλυση συνιστά:

(α) Η θεώρηση του υποβρυχίου ηχοτοπίου (Helmeich 2007) των αυτοδυτών αναψυχής ως ένα ιδιαίτερο, κοινωνικά-πολιτισμικά και ιστορικά διαμεσολαβημένο καθεστώς αισθήσεων και βίωσης συναισθημάτων.

(β) Η ένταξη της αυτόνομης κατάδυσης αναψυχής στη γενικότερη ιστορία της αυτόνομης κατάδυσης, μιας πρακτικής που αναπτύχθηκε μεταπολεμικά και γρήγορα εντάχθηκε στο πεδίο αρχικά του αθλητισμού, αργότερα του ελεύθερου χρόνου και του τουρισμού, ως αποτέλεσμα της τελειοποίησης και της επιτυχούς εμπορευματοποίησης μιας τεχνολογικής εφαρμογής, αυτής του ρυθμιστή πίεσης.

(γ) Η θεώρηση της αυτόνομης κατάδυσης ως μιας κοινωνικής πρακτικής, η οποία βασίζεται σε ένα σύνολο τεχνικών σώματος (Mauss 2004) που θέτουν υπό διακύβευση διαιρέσεις μεταξύ του κοινωνικού και του φυσικού καθώς και μεταξύ του τεχνολογικού και του βιολογικού, εντός της συνθήκης της ύστερης νεωτερικότητας και των συναφών διαδικασιών εμπορευματοποίησης της αναψυχής (Graver 1989, Holzapfel 1982).

2. Μέθοδος

Το άρθρο βασίζεται σε ένα συνδυασμό μεθόδων και μια ποικιλία ερευνητικών εργαλείων. Καταρχάς, βασίζεται στην αναδρομική αυτοεθνογραφία, δηλαδή στην εκ των υστέρων ανάλυση μιας μακροχρόνιας εμπειρίας καταδύσεων του συγγραφέα ως ερασιτέχνη δύτη

1. Ως αυτόνομη κατάδυση ορίζεται η δυνατότητα κατάδυσης με αυτόνομη καταδυτική συσκευή. Ο όρος που έχει κυριαρχήσει διεθνώς είναι SCUBA diving (Self-Contained Underwater Breathing Apparatus).

αλλά ειδικότερα και ως βοηθού εκπαιδευτή καταδύσεων στην Ελλάδα για περισσότερα από δέκα χρόνια, το διάστημα μεταξύ 1987 και 1999 (περίπου 300 καταδύσεις). Η εν λόγω προσωπική εμπειρία αξιοποιήθηκε ως εθνογραφική ύλη για την ανάλυση της κατάδυσης ως κοινωνικής πρακτικής, υιοθετώντας μια εκδοχή αναστοχαστικής αυτοεθνογραφίας (Denzin 2006· Ellis and Bochner 2006). Αν και θέτει σημαντικά ζητήματα ηθικής και αξιοπιστίας (Denshire 2014· Dyson 2007· Richardson 2000), η αυτοεθνογραφία επιτρέπει τη συστηματική ανάλυση των κοινωνικών εμπειριών που διαφορετικά θα παρέμεναν ανεκμετάλλευτες κατά τη διάρκεια της επιστημονικής έρευνας (Hayano 1979).

Προκειμένου η υιοθέτηση μιας τέτοιας μεθοδολογίας να μην περιοριστεί στην αναδρομική ανάλυση των εμπειριών που βίωσε ο ίδιος ο ερευνητής, υπό ένα αναστοχαστικό πρίσμα, στην μνημονική και μόνο προσέγγιση της επιτέλεσης της υπό διερεύνηση πρακτικής (Spry 2001· Sykes, Chapman and Swedberg 2005), η αυτοεθνογραφική ύλη νοείται εδώ ως αξιοποιήσιμο επιμέρους εμπειρικό υλικό (Reed-Danahay 1997). Στην περίπτωση μας, η εθνογραφική αυτή ύλη εντάσσεται σε ένα ευρύτερο ερευνητικό πρόγραμμα ιστορικής-κοινωνιολογικής μελέτης της αυτόνομης κατάδυσης στην Ελλάδα την περίοδο 1952-2006, το διάστημα δηλαδή μεταξύ της θεσμοθέτησης της Ελληνικής Ομοσπονδίας Υποβρύχιας Δραστηριότητας (ΕΟΥΔΑ, ιδρυτικό μέλος και της παγκόσμιας ομοσπονδίας CMASS και της C.I.P.S -Confédération Internationale de la Peche Sportive), έως τη πλήρη σχεδόν ένταξη της αυτόνομης κατάδυσης στο πεδίο της αναψυχής και του τουρισμού. Η ιστορική έρευνα βασίζεται σε τεκμήρια τα οποία έχουν ως πηγή την Ελληνική Ομοσπονδία Υποβρύχιας Δραστηριότητας και Αθλητικής Αλιείας (ΕΟΥΔΑ), τον ειδικό τύπο της περιόδου (το περιοδικό *Ωρίων* και τον *Υποβρύχιο Κόσμο*) και αρχεία ιδιωτών. Η κοινωνιολογική έρευνα βασίζεται, εκτός της εμπειρίας του ερευνητή ως αυτοδύτη και ως ελεύθερου δύτη σε αφηγηματικές συνεντεύξεις των εν ζωή πρωταγωνιστών της αυτόνομης κατάδυσης στην Ελλάδα.

Η εν λόγω πολυπρισματική ανάλυση τη υποβρύχιας ακουστικής εμπειρίας στην αυτόνομη κατάδυση, νοούμενης ως κοινωνικής πρακτικής, βασίζεται εν πολλοίς στην έννοια των *πρακτικών εαυτού*, ένα αναλυτικό εργαλείο που πηγάζει από το ύστερο έργο του Michel Foucault. Αυτή η θεωρητική προοπτική, με επίκεντρο τις διαδικασίες υποκειμενοποίησης, αποτελεί μια στέρεη θεωρητική κληρονομιά για την ανάλυση των κοινωνικών μετασηματισμών στο πεδίο της καθημερινότητας και της σχέσης με τον εαυτό. Η έμφαση δίνεται στις τεχνικές στις οποίες το άτομο υιοθετεί καθοδηγούμενο από μια έγνοια «αυτορρύθμισης», προκειμένου να εκπληρώσει συγκεκριμένα ηθικά κριτήρια (Foucault 1984a, 1984b, 2001, 2009· Rose 1990· 2007· Vigarello 2001). Η αυτόνομη κατάδυση και οι σχετικές πολυαισθητηριακές εμπειρίες που συνάδουν με αυτήν (Allen-Conllinson 2010· Bonnet et al 2008· Cater 2008b· Griffiths and Mack 2007· Paterson 2007· Strang 2005· Straughan 2007) εξετάζονται ως πρακτικές εαυτού, εντός ενός ιστορικά

καθορισμένου πλαισίου σημασιών και ηθικού τύπου προτροπών. Έτσι, εξετάζουμε την αυτόνομη κατάδυση ως πρακτική του εαυτού η οποία συνάδει με τις, εν μέρει αντιφατικές, διαδικασίες εξατομίκευσης των μεταπολεμικών δυτικών κοινωνιών και του πολιτισμού στον οποίο αυτές ριζώνουν. Έναν πολιτισμό που εξαπλώνεται σε όλον τον πλανήτη μέσω κοινωνικών μηχανισμών και ροών, όπως η εμπορευματοποιημένη αναψυχή και ο τουρισμός (Νικολακάκης 2017· Foret and Martin-Razi 2007· Foret and Torres 2012).

Οι αναλύσεις του Norbert Elias για την εξέλιξη του πολιτισμού αποτελούν επίσης ένα γόνιμο θεωρητικό πρίσμα σε αυτή την προσπάθεια αποκωδικοποίησης της υποβρυχίας εμπειρίας, ιδίως σε ότι αφορά στη σχέση του ατόμου με το σώμα του και τη μορφοποίηση της υποκειμενικότητας (Elias 1991· Elias and Dunning 2010). Θεωρούμε αυτές τις απόψεις ως κλειδί για μια κατανόηση ιστορικά πλαισιωμένη, η οποία θα αναδεικνύει θεμελιώδεις όψεις της συνύφανσης (Hodder 2014) υποβρυχίας τεχνολογίας και υποβρυχίας εμπειρίας.

3. Η υποβρύχια αναπνοή ως πολυαισθητηριακή εμπειρία

Η αναπνοή, αυτή η αδιόρατη πηγή θορύβου με την οποία συμβιώνουμε από τη στιγμή της γέννησης έως το θάνατό μας, σε «ομαλές» συνθήκες τοποθετείται στο χώρο των «αυτονόητων ήχων», τους οποίους δεν «ακούμε», στους οποίους δεν δίνουμε προσοχή, δεν τους θεματοποιούμε. Η αναπνοή αποτελεί μια φυσική λειτουργία αλλά, όπως μας έχει διδάξει ο Marcel Mauss (2004), αποτελεί μέρος οργανωμένων κοινωνικά τεχνικών του σώματος.²

Η αναπνοή αποκτά ένα ιδιαίζων νόημα στον βυθό, στην περίπτωση της αυτόνομης κατάδυσης. Καταρχάς, η υποβρύχια αναπνοή θεματοποιείται ως πεδίο διακινδύνευσης, καθώς μετασηματίζεται σε ορθολογικά σχεδιασμένη τεχνική σώματος, σε λελογισμένη πρακτική. Επίσης, η υποβρύχια αναπνοή συνιστά κάτι πέραν του «φυσικού», καθώς προϋποθέτει τις τεχνολογικές εφαρμογές που την καθιστούν εφικτή. Επιπλέον, όμως, η τεχνολογικά διαμεσολαβημένη υποβρύχια αναπνοή συνάδει με την ακουστική εμπειρία καθαυτής της εισπνοής και της εκπνοής, καθώς και του θορύβου της ανόδου των φυσαλίδων που προκύπτει από την εκπνοή προς την επιφάνεια της θάλασσας. Η υπόθεση που υποστηρίζεται εδώ είναι ότι στην αυτόνομη κατάδυση αναψυχής η αναπνοή αποσπάται από τον κόσμο του αυτονόητου και τείνει να συμβολίσει το σύνολο των υποβρυχίων ενσώματων εμπειριών, κατά κανόνα πολυαισθητηριακών, όπως αυτή της επαφής επιδερμίδας και νερού (αίσθηση της υγρασίας και της θερμοκρασίας), της κίνησης του σώματος (κίνηση και στις τρεις διαστάσεις και αίσθηση «πετάγματος»), της επηρεασμένης από το υγρό στοιχείο και

2. Ενδεικτικά βλ. το παράδειγμα της Γιόγκα και της έλλογης διαχείρισης της αναπνοής, στις δυτικές healthy εφαρμογές της, τις ιατρικές παρεμβάσεις και οδηγίες για τη «σωστή αναπνοή» και τη διαχείριση του άγχους (stress management), τις τεχνικές αναπνοής στον αθλητισμό, ανάλογες με τα εκάστοτε αθλήματα, κ.ά.

από τη μάσκα όρασης κ.ά. Στις σχετικές ταινίες, στα ντοκιμαντέρ που είναι αφιερωμένα στην υποβρύχια ζωή αλλά και στις αναρτήσεις στα κοινωνικά δίκτυα ο ήχος της αναπνοής και ο θόρυβος των φυσαλίδων είναι το μουσικό χαλί του υποβρύχιου κόσμου της αναψυχής.

Η αναπνοή εν γένει συνιστά μια από τις σημαντικότερες πολυαισθητηριακές εμπειρίες, με κοινωνικά, πολιτισμικά και ιστορικά συμφραζόμενα. Είναι δύσκολο να διαχωριστεί από την ευρύτερη αίσθηση εμπύθισης και κίνησης στο υγρό στοιχείο. Η εμπύθιση, στην περίπτωσή μας, όπως κάθε ανάλογο πεδίο εμπειριών, δεν είναι μόνο ένα φυσικό φαινόμενο, αλλά η μετάβαση σε ένα πολύπλοκο σύστημα σημείων, αποτέλεσμα συγκεκριμένων ιστορικών και κοινωνικών διεργασιών, μια πρακτική που διεγείρει με ένα συμβολικά καθορισμένο τρόπο τις αισθήσεις. Η υποβρύχια αναπνοή τείνει να καθορίσει την υποβρύχια πολυαισθητηριακή εμπειρία, αναπαριστώντας τον τρόπο με τον οποίο ο υποβρύχιος κόσμος εν γένει είναι δυνατόν να βιωθεί στο πλαίσιο της αναψυχής.

Η υποβρύχια αναπνοή είναι και μια τεχνολογικά διαμεσολαβημένη ακουστική εμπειρία του «φυσικού» υποβρύχιου τοπίου, καθώς συνδέεται με παραγωγή ήχων που την καθιστούν κυρίαρχο στοιχείο του υποβρύχιου ηχοτοπίου. Πρόκειται για ένα ηχοτοπίο χαρακτηριστικό της αυτόνομης κατάδυσης, στην ιστορική της μορφή, από τη δεκαετία του 1950 έως σήμερα, μια εμπειρία η οποία βασίζεται σε συγκεκριμένες τεχνολογικές εφαρμογές. Επιπλέον, η αίσθηση της αναπνοής στο βυθό, με τη μεσολάβηση τεχνικών μέσων, τροποποιείται ριζικά από αυτήν της επιφάνειας, επειδή συνιστά ταυτόχρονα καινοφανή απτική εμπειρία, καθώς καθίσταται δυνατή μόνο μέσω μηχανικών μέσων που αλλάζουν την κίνηση του προσώπου (επιστόμιο του ρυθμιστή πίεσης). Η αναπνοή συναρμόζεται με τον ρυθμιστή πίεσης αέρα: ο αυτοδύτης ακούει την εισπνοή του ως έναν ξηρό μηχανικό ήχο, και την εκπνοή του επίσης, συνοδευόμενο από ένα ελαφρύ τρέμουλο του ρυθμιστή, καθώς ο εκπνεόμενος αέρας διαπερνά τις αεροφόρους οδούς των πνευμόνων, της στοματικής και λαρυγγικής κοιλότητας, της σιλικονούχας κοιλότητας του ρυθμιστή, πριν μετατραπεί σε θορυβώδεις φυσαλίδες που αναζητούν την επιφάνεια, διαστελλόμενες ανεβαίνοντας.

Έτσι, η ενσώματη εμπειρία της αυτόνομης κατάδυσης είναι αναπόδραστα συνδεδεμένη με τους ήχους που παράγονται από τη «μη φυσική» λειτουργία της αναπνοής με τη χρήση τεχνικών μέσων, εντός του υγρού στοιχείου.

Συγκεκριμένα:

(α) Η χρήση επιστομίου συνδέει το σώμα και συγκεκριμένα τη στοματική κοιλότητα με την υπόλοιπη αναπνευστική συσκευή.

(β) Η εισπνοή γίνεται ακουστικά αισθητή, καθώς ο υπό πίεση αέρας διέρχεται μέσα από το ρυθμιστή πίεσης.

(γ) Η εκπνοή γίνεται ιδιαιτέρως αισθητή, καθώς παράγονται φυσαλίδες που παράγουν οι ίδιες ήχους, καθώς εξέρχονται του ρυθμιστή (ανάλογα με τον τύπο του, κάτω από το

στόμα, από το πλάι ή, παλαιότερα, στην πλάτη, από το στόμιο της φιάλης συμπιεσμένου αέρα) και στη συνέχεια οδεύοντας προς την επιφάνεια.

Ως εκ τούτου, πρόκειται για μια εμπειρία η οποία διαμεσολαβείται από τις ειδικές τεχνολογικές εφαρμογές που την καθιστούν εφικτή, και οι οποίες τροποποιούνται με το πέρασμα του χρόνου, τροποποιώντας την εν λόγω εμπειρία αναλόγως. Αναφερόμαστε στον ρυθμιστή πίεση του εισπνεόμενου αέρα, αυτή τη θαυμαστή ανακάλυψη που τελειοποίησαν οι Jacques-Yves Cousteau και Émile Gagnan η οποία επιτρέπει την υποβρύχια αναπνοή διασφαλίζοντας ταυτόχρονα την ανεξαρτησία του δύτη τόσο από την επιφάνεια όσο και από άλλα υποβρύχια τεχνικά μέσα, όπως η κατάδυση με το σύστημα «ναργιλέ» (αναπνοή μέσω σωλήνα που διοχετεύει συμπιεσμένο αέρα από την επιφάνεια), οι κώδωνες κορεσμένων καταδύσεων κ.ά.

Καθίσταται έτσι δυνατή μια πρακτική η οποία εντάσσεται σταδιακά στο πεδίο του ελεύθερου χρόνου, καθώς γίνεται αντιληπτή ως πρόσκαιρη διαφυγή, περιστασιακή είσοδος σε έναν «εξωτικό κόσμο», τις ιδιομορφίες του οποίου υποτίθεται ότι οι αυτοδύτες οφείλουν να σεβαστούν. Για να εξετάσουμε την ενσώματη πολυαισθητηριακή εμπειρία που προκύπτει από το υποβρύχιο ηχοτόπιο θα πρέπει πρώτα να προβούμε σε μια αδρή περιγραφή της αυτόνομης κατάδυσης ως κοινωνικής πρακτικής της αναψυχής.

4. Η αυτόνομη κατάδυση ως δραστηριότητα αναψυχής

Ο ήχος της αναπνοής, ως κυρίαρχος ήχος της αυτόνομης κατάδυσης του τύπου που προαναφέρθηκε, αποκτά τη μείζονα κοινωνική σημασία του όταν συνάδει με μια «φυγή» από τον κόσμο της οικειότητας, με ένα ταξίδι σε τόπους «εξωτικούς», σε θεωρούμενες ως απολεσθέντες εξαιτίας του πολιτισμού «φυσικούς» τόπους όπου θεωρούμε ότι «επιστρέφουμε», μετακινήσεις οι οποίες υπογραμμίζουν την ατομικότητά του αυτοδύτη. Σαφώς υπάρχουν πολλές μορφές κατάδυσης και αντίστοιχες τεχνολογικές εφαρμογές. Εδώ επικεντρωνόμαστε την κυρίαρχη μορφή αυτόνομης κατάδυσης την περίοδο που εξετάζουμε, η οποία βασίζεται στη χρήση ρυθμιστή πίεσης, που ολοκληρώθηκε από τους Cousteau και Gagnan, και στη συνέχεια εμπορευματοποιήθηκε, μια συσκευή η οποία απελευθερώνει τον αέρα της εκπνοής στο νερό, παράγοντας φυσαλίδες, διαμορφώνοντας την ακουστική εμπειρία της, όπου και κυριαρχεί ο ήχος της αναπνοής.³ Η εμπορευματοποίηση της

3. Στην παρούσα μελέτη δεν εξετάζονται ειδικές μορφές κατάδυσης, όπως αυτές στις οποίες χρησιμοποιούνται ειδικά μείγματα αερίων, διαφορετικά από τον ατμοσφαιρικό αέρα, καταδύσεις σε λίμνες, ποτάμια, σπηλιές, κάτω από τον πάγο, νυχτερινές κλπ. Επιπλέον, άλλες χρήσεις της αυτόνομης κατάδυσης, από επαγγελματίες σε χώρους δραστηριοτήτων όπως η συντήρηση πλοίων και κάθε είδους υποβρύχιων υποδομών, υποβρυχιάς κινηματογράφησης ή φωτογράφησης, ιχθυοκαλλιέργειας ή σπογγαλιείας, επιστημονικής έρευνας των υποβρυχίων οικοσυστημάτων, για στρατιωτικούς σκοπούς κλπ. Βεβαίως, ειδικά στην περίπτωση της Ελλάδας, η σύγκριση αυτόνομης κατάδυσης και σπογγαλιείας είναι από μόνη της ένα ξεχωριστό ερευνητικό πρόγραμμα με μεγάλο

υποβρύχιας αναπνευστικής συσκευής επέτρεψε την ένταξη της αυτόνομης κατάδυσης στον κόσμο του τουρισμού, αφού προηγουμένως οργανώθηκε ως σπορ, ως οιονεί αθλητική δραστηριότητα του ελεύθερου χρόνου (Γεωργούλας 2010). Ο βυθός, μορφοποιήθηκε έτσι ως τόπος κατανάλωσης πολυαισθητηριακών εμπειριών, καλλιεργήθηκε το υποβρύχιο φαντασιακό και οι ανάλογες προσδοκίες. Συνεπώς, το ηχοτοπίο του αυτοδύτη αποκτά σε αυτό το περιορισμένο πλαίσιο της αναψυχής μια ιδιαίτερη συμβολική και ιδεολογική σημασία.

Η οπτική με την οποία αναλύουμε την αυτόνομη κατάδυση ως κοινωνική πρακτική βασίζεται, με τον έναν ή τον άλλο τρόπο, στην ερμηνεία των κοινωνικών εξελίξεων στον δυτικό κόσμο, όπως σχηματοποιήθηκε από κοινωνιολόγους όπως ο Ulrich Beck, ο Antony Giddens, ο Zigmund Bauman και ο Christopher Lash, καθώς και άλλων που αναγνωρίζουν μια ένταση στις διαδικασίες εξατομίκευσης μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, και την αφομοίωση ναρκισσιστικών-ηδονιστικών κανόνων συμπεριφοράς από μεγάλα τμήματα του πληθυσμού που ανήκουν κυρίως στα μεσαία κοινωνικά στρώματα των πόλεων (Bauman 1997, 2004· Beck 1999, 2015· Giddens 1990, 1991· Lash 1984, 1991). Αυτές οι πολιτιστικές εξελίξεις, βασισμένες στην επέκταση της μισθωτής εργασίας και στην εμπορευματοποίηση των πρακτικών αναψυχής, είναι εκείνες που εν τέλει καθορίζουν την υποβρύχια συναισθηματική οικονομία και το αντίστοιχο αισθητηριακό καθεστώς στην περίπτωση της αυτόνομης κατάδυσης. Ο τρόπος με τον οποίο η αυτόνομη κατάδυση εντάσσεται στο ρεπερτόριο των ψυχαγωγικών δραστηριοτήτων των μεσαίων στρωμάτων σχετίζεται με τον τρόπο με τον οποίο το ελεγχόμενο ρίσκο, ειδικά αυτό που συνάδει με μια «επιστροφή» στους θεωρούμενους ως εναπομείναντες «φυσικούς κόσμους», τείνει να αποτελέσει ένα δομικό στοιχείο των κυρίαρχων τρόπων με τους οποίους αυτές οι κοινωνίες στοχάζονται τους εαυτούς τους και επεξεργάζονται μηχανισμούς ενσωμάτωσης των ατόμων και των πρακτικών τους (Defrance 2011· Jallat 2011). Στο ευρύτερο αυτό κοινωνικό πλαίσιο, η ζωή αποκτά στοιχεία πειραματισμού και αυτοσχεδιασμού που επεκτείνονται στο πεδίο της διαχείρισης της ατομικής ταυτότητας, κατανοητής ως μια διάσταση της πραγματικότητας που δύναται να υποβληθεί σε παρεμβάσεις και οποίες θεωρείται ότι μπορούν να πραγματοποιηθούν από το ίδιο το άτομο (Ehrenberg 1991· Kaufman 2001, 2004). Ο αθλητισμός-περιπέτεια μετατρέπεται στις κοινωνίες αυτές ως ένα μέσο επεξεργασίας του εαυτού, ως ενός εγχειρήματος αυτοπροσδιορισμού. Η περιπέτεια γίνεται συνώνυμη με την ανακάλυψη της υποτιθέμενης βαθύτερης ύπαρξης (Ehrenberg 1995· Fischer-Rosenthal 2000).

ενδιαφέρον, καθώς η δεύτερη βασίζεται σε διαφορετικού τύπου κοινωνική οργάνωση σε νησιά με παρόμοιες θαλάσσιες παραδόσεις (βλ. ενδεικτικά Kalafatas 2003, Russel 1965, 1967, 1976, Ολυμπίτου 2014).

Ο υπό διαρκή ερμηνεία εαυτός συνδέεται άμεσα με τις μεταπολεμικές εξελίξεις οι οποίες προαναφέρθηκαν, με τη διεύρυνση των μεσαίων στρωμάτων των πόλεων, με την ένταση της εξατομίκευσης και την αναζήτηση του ηδονισμού (Turner 1995). Περισσότερο από ποτέ η ταυτότητα τίθεται σε εξίσωση με το άτομο, την εμφάνισή του, το σώμα του (Defrance 1995, Travailot, 1998). Αυτές οι εξελίξεις οδήγησαν στη σύλληψη ενός σώματος νοούμενο ως πεδίο δοκιμών και ανάπτυξης. Όπως ορθά υποστηρίζει ο Schwartz (2011), το ατομικό σώμα θεωρείται μέσα από τέτοιου τύπου πρακτικές ότι ανακτά την ακεραιότητά του, τη στιγμή που μεταβαίνει διαρκώς από το βιολογικό (το σώμα που δίνεται κατά τη γέννηση), στο ιστορικό (τα πρότυπα ζωής) και το ατομικό, καθώς διαπλάθεται ως οντότητα στην οποία αποτυπώνονται οι εμπειρίες ζωής, διαρκώς υποκείμενη σε εκπαίδευση βάσει δοκιμών και δοκιμασιών. Έτσι, μπορούμε να δούμε την πρακτική της αυτόνομης κατάδυσης αναψυχής ως μια ενσώματη δοκιμασία οι σκοποί της οποίας αντανακλώνται στον τρόπο με τον οποίο γίνεται αντιληπτή η υποβρύχια πολυαισθητηριακή ενσώματη εμπειρία της οποίας καθοριστική διάσταση συνιστά η αναπνοή. Το κοινωνικό πρόταγμα της έλλογης διαχείρισης του ρίσκου υλοποιείται εδώ μέσω μιας απολαυστικής άσκησης ανασχοχαστικής εμπύθισης στο βυθό και στην ίδια την υποκειμενικότητα.⁴

Πρόκειται φυσικά για μια δοκιμασία η οποία καθορίζεται από τις διαδικασίες τυποποίησης (standartisation), οικείες σε πολλές μορφές αθλητικών δραστηριοτήτων. Η αυτόνομη κατάδυση προϋποθέτει πιστοποιημένη εκμάθηση πρακτικών δεξιοτήτων, μεταξύ των οποίων χρήσης του τεχνολογικού εξοπλισμού, καθώς και απόκτησης φυσικών και ιατρικών γνώσεων, ένας σύνθετος μηχανισμός ιατρικοποίησης του σώματος (Michaud 2006, Moulin 2006· Vigarello 2005, 2006). Η τυποποιημένη εκπαίδευση, η οποία καταλήγει σε πιστοποίηση αντίστοιχων δεξιοτήτων, παίζει καθοριστικό ρόλο στην πρακτική της κατάδυσης, διότι χρησιμεύει ως οδηγός διαπραγμάτευσης της σχέσης του αυτοδύτη με τον βυθό και τη θαλάσσια ζωή: συνιστά καθοριστική πτυχή της σχέσης με τον υποβρύχιο εαυτό (Bachrach and Egstrom 1987· Musa et al 2010).

Στη συνέχεια, προκειμένου να εμβαθύνουμε στην ανάλυση της σχέσης αυτόνομης κατάδυσης και επεξεργασίας της υποκειμενικότητας, παραπέμπουμε σε μια καλλιτεχνική αξιοποίηση αυτής της ιστορικά διαμορφωμένης σύνδεσης υποβρύχιας ακουστικής

4. Μπορούμε να ανιχνεύσουμε μια δομική αναλογία της ορθολογικής διαχείρισης των υποβρυχίων ρίσκων, με τα προτάγματα της κοινωνίας της διακινδύνευσης, για να δανειστούμε τον όρο του Beck (2015). Το αίτημα της ασφαλούς κατάδυσης, νοούμενης ως επιτυχημένης διαχείρισης των ρίσκων, η φυσικοποίηση και η ιατρικοποίηση του υποβρυχίου σώματος, συνάδουν με μια τεχνική σχέση με τον εαυτό, η οποία διαμεσολαβεί την αναζήτηση των εξωτικών καταδυτικών εμπειριών. Η επιτυχής διαχείριση των ρίσκων τονώνει την αυτοπεποίθηση, επιβεβαιώνει μια έξη σχεδιασμού και επεξεργασίας των αισθήσεων. Η αίσθηση της υποβρύχιας αναπνοής παίζει καθοριστικό ρόλο σε αυτή την εμπειρία, της οποίας ο τόπος είναι το ιστορικά διαμορφωμένο τεχνοσώμα του αυτοδύτη/τριας. Βλ. ενδεικτικά Cater 2008a· Chowdhury 2000· Dimmock and Ghazali 2013· Dimmock and Wilson 2011· Dimmock 2009· Dimmock 2010· Dimmock and Wilson 2009· Hunt 1995· Kler and Tribe 2012· Piantadosi 2003.

εμπειρίας της αναπνοής με τα πολιτισμικά της συμφραζόμενα: τη διαφυγή, την βύθιση στην ατομικότητα, στην αναζήτηση ενός υποτιθέμενου γνήσιου εσώτερου εαυτού.

5. Η υποβρύχια αναπνοή ως μεταφορά

Στην διάσημη ταινία *Ο Πρωτάρης* (The Graduate), παραγωγής 1967, σε σκηνοθεσία Mike Nichols και πρωταγωνιστές τον Dustin Hoffman, την Anne Bancroft και την Katharine Ross, αξιοποιείται κατά κόρον, ως μεταφορά, η αναστοχαστική εμπειρία της αυτόνομης κατάδυσης δια της ακουστικής εμπειρίας του ήχου της αναπνοής. Ο πρωταγωνιστής, ένας νεαρός απόφοιτος, υιός μιας μεσοαστικής οικογένειας, προβληματίζεται περιπλανώμενος για το μέλλον του, αρνούμενος να κοινοποιήσει στην οικογένεια και στους οικογενειακούς φίλους τα σχέδιά του. Όσο αρνείται να αποδεχτεί τον ρόλο του διαδόχου στην οικογενειακή επιχείρηση τόσο η ανησυχία του περίγυρου αυξάνεται και μια περίπλοκη και σκανδαλώδης ερωτική ιστορία αποκαλύπτει ένοχα μυστικά, απιστίες και «νόθες» γεννήσεις που θέτουν εμπόδια στον αναδυόμενο έρωτα του Hoffman με τη νεαρή συμπρωταγωνίστρια του, τον οποίο ωστόσο θα διεκδικήσει μέχρι τέλους, εν τέλει επιτυχώς.

Η αυτόνομη κατάδυση χρησιμοποιείται προκειμένου να εκφραστεί μεταφορικά αυτή η απόκλιση μεταξύ ενός υποτιθέμενου βαθιά διεφθαρμένου, ανειλικρινούς και υποκριτικού περιβάλλοντος και της αναζήτησης μιας αυθεντικής ζωής, μιας ειλικρινούς και απελευθερωμένης σχέσης με τον εαυτό και με τους άλλους. Η εμπύθιση νοείται εδώ ως δύναμη διαφυγή, συνδεδεμένη με τη δυνατότητα αναπνοής καθαυτής, με τη διττή σημασία αφενός της επιβίωσης και αφετέρου της βίωσης μιας μη καταπιεσμένης σχέσης με τους άλλους. Όταν στα γενέθλιά του ο πατέρας του κάνει δώρο μια συσκευή αυτόνομης κατάδυσης, μαζί με ένα ψαροντούφεκο (δεν έχει ακόμα στα τέλη της δεκαετίας του 1960 επιτευχθεί ο συμβολικός διαχωρισμός αυτόνομης κατάδυσης και υποβρύχιου κυνηγιού), ο πρωταγωνιστής αναγκάζεται να φορέσει πλήρη καταδυτικό εξοπλισμό και να τον δοκιμάσει στην οικογενειακή πισίνα, μπροστά σε όλους τους προσκεκλημένους. Εδώ ο ήχος της υποβρύχιας αναπνοής, ο ήχος δια του ρυθμιστή πίεσης, ο ήχος που ακούει ο ίδιος ο αυτοδύτης και όχι οι παριστάμενοι/ες όπως στην προαναφερθείσα ταινία των Cousteau Malle, καταγράφεται με ακρίβεια.

Η ακοή της αναπνοής γίνεται το μεταφορικό ισοδύναμο της απομόνωσης από τον ενοχλητικό «θόρυβο» των κοινωνικών συμβάσεων και καταναγκασμών, στην περίπτωση αυτή των παραινήσεων των γονιών και των φίλων: στο υποβρύχιο ηχοτοπίο της μεσοαστικής πισίνας το στόμα των παρείσακτων κάνει πια μόνο μορφασμούς, δεν παράγει ήχους, η δύναμη κοινωνική καταπίεση έχει βυθιστεί στη σιωπή. Οι ενοχλητικές φωνές-προτροπές (μεταφορικά οι κοινωνικοί εξαναγκασμοί, οι πιέσεις να αναλάβει την οικογενειακή επιχείρηση,

να συμμορφωθεί, να γίνει «καθώς πρέπει», να σκεφτεί το μέλλον...) εξακολουθούν να υφίστανται αλλά η εμπειρία της κατάδυσης τους καθιστά προσωρινά ανίσχυρους, καθώς λειτουργεί ως ένα κέλυφος όπου το μόνο που είναι δυνατό να ακουστεί πλέον είναι ο ήχος της αναπνοής, ένας ήχος που ταξιδεύει τον εξαναγκασμένο σε κατάδυση πρωταγωνιστή σε ένα πρόσκαιρο ταξίδι στον εσώτερο εαυτό. Είναι αυτός, προσωρινά απομονωμένος, που αναπνέει, απομακρυσμένος, έστω λίγο και για λίγο, από τους καταπιεστικούς άλλους.

Σε μια άλλη σκηνή, βλέπουμε τον πρωταγωνιστή, χαμένο στις σκέψεις του, μέσα από το ενυδρείο του επάνω ορόφου, όταν στον κάτω όροφο βρίσκονται συγγενείς και φίλοι που αναμένουν από αυτόν μια επιβεβαίωση της αισιοδοξίας για το μέλλον. Στο εσωτερικό του ενυδρίου δεσπόζει ένα μελαγχολικό ομοίωμα αυτοδύτη, οι φυσαλίδες του οποίου, βγαίνοντας από τον ρυθμιστή πίεσής του, ανεβαίνουν προς την επιφάνεια, με σκοπό να οξυγονωνόσουν τον υδάτινο όγκο του. Το μελαγχολικό και απομακρυσμένο βλέμμα του πρωταγωνιστή αντανακλάται στο βυθισμένο ομοίωμα, και στο μονότονο ήχο των φυσαλίδων του.

Ακόμα και το soundtrack της ταινίας είναι ένα σχόλιο στη σχέση ήχου και σχέσης με τον εαυτό. Αφορά στο πολύ γνωστό τραγούδι των Paul Simon και Art Garfunkel με τον τίτλο “The sound of silence” (Ο ήχος της σιωπής), θέλοντας ενδεχομένως να αξιοποιήσει αυτή τη μεταφορά θορύβου-διεφθαρμένης και καταπιεστικής κοινωνικότητας και ανάγκης ατομικής διαφυγής, κανονιστικότητας η οποία γίνεται αντιληπτή ως τέτοια, όταν μελαγχολικά το άτομο αναζητά μια σιωπηλή διέξοδο έκφρασης που εν τέλει το οδηγεί στην προσωπική εξέγερση. Πρόκειται για ένα τραγούδι που είχε ήδη εμφανιστεί στη δισκογραφία 1964, στο άλμπουμ *Wednesday Morning, 3 AM*. αλλά έγινε διάσημο μέσω της ταινίας σε αυτή την εμπλουτισμένη εκδοχή. Στο επίσημο trailer κυριαρχεί, ταινία η οποία ολοκληρώνεται όταν «επιτέλους» ο πρωταγωνιστής εξεγείρεται και αποφασίζει να κάνει αυτό που θέλει, να εκπληρώσει τον έρωτά του, που το διεφθαρμένο μεσοαστικό περιβάλλον του προσπαθεί με κάθε τρόπο να εμποδίσει την υλοποίησή του. Στο τέλος της ταινίας η παραπάνω μεταφορά αξιοποιείται εκ νέου, όταν από τα οργισμένα πρόσωπα των συγγενών απουσιάζουν οι ήχοι. Μένουν μόνο οι μορφασμοί που αποτυπώνουν την οργή για τον ανυπότακτο νεαρό.

6. Εμβυθίσεις: Το τεχνοσώμα του αυτοδύτη και η υποβρύχια ακουστική εμπειρία

Που πραγματικά βυθίζεται ο αυτοδύτης, όταν εγκαταλείπει την επιφάνεια της θάλασσας και περιπλανιέται στο βυθό, σαν ένα υποβρύχιο βιοτεχνολογικό πλάσμα; Ποιες είναι οι αφετηρίες αυτής της πρόσκαιρης, χωροχρονικά καθορισμένης και κοινωνικά οργανωμένης περιπλάνησης, κάτω από την επιφάνεια της θάλασσας. Ποιο το τέλος της; Στο υποθαλάσσιο φυσικό περιβάλλον; Η εμβύθιση στο νερό είναι πρωτίστως βουτιά στον εαυτό, μιας

εμβύθιση δευτέρας τάξης (Tzanakis 2016· Τζανάκης 2015)· Μήπως η «υποβρύχια εμπειρία» περιορίζεται στο βίωμα εμπορευματοποιημένων συναισθημάτων και βλέπει μόνο ότι του επιτρέπει το μορφοποιημένο κοινωνικά υποβρύχιο «τουριστικό βλέμμα» (Kaufman 1997· Urry 1990)· Η ακοή της υποβρύχιας αναπνοής τι ρόλο παίζει στ' αλήθεια, πόσο σημαντική είναι για τη διαμόρφωση της υποβρύχιας πολυαισθητηριακής εμπειρίας, και ποιος ο ειδικός ρόλος της τεχνολογίας σε αυτήν; Προκύπτει κάποιου είδους πολιτικό συγκείμενο από την εμπύθιση στο θαλάσσιο μπλε, χρώμα που κυριαρχεί στα διαφημιστικά φυλλάδια των ανά τον κόσμο καταδυτικών κέντρων και των σχολών αυτόνομης κατάδυσης; Πολλά και διαφορετικού τύπου ερωτήματα για να απαντηθούν σε ένα σύντομο κείμενο. Ας ξεκινήσουμε από το ζήτημα της τεχνολογίας.

Η χρήση τεχνολογίας στην αυτόνομη κατάδυση θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι συμβάλει σε μια *αίσθηση εξημέρωσής της*, μέσω της οικειοποίησης των πλέον τεχνολογικά αναπτυγμένων τεχνοβιολογικών εφαρμογών της επιστήμης. Όχι μόνο μέσω της χρησιμοποίησής της, όπως η παρακολούθηση των ενδείξεων του βάθους (μέσω του βυθόμετρου), της πίεσης του αέρα της φιάλης (μέσω του μανόμετρου) και της διάχυσης του αζώτου στο σώμα (μέσω του υποβρύχιου υπολογιστή), χρήσης η οποία ενεργοποιεί μια σειρά από γνώσεις για την υποβρύχια φυσική και τη φυσιολογία του σώματος σε συνθήκες αυξημένης πίεσης. Αλλά επιπλέον με την συνολική ενσώματη εμπειρία της συναρμογής κίνησης, αναπνοής και τεχνολογικών εφαρμογών, δηλαδή την καθαυτή εμπειρία ενός τεχνοσώματος. Ενός υβριδίου (Αλεξιάς 2006· Haraway 2014· Featherstone and Burrows 1995) που για ένα συγκεκριμένο χρονικό διάστημα συνενώνει σε μια ενιαία συναρμογή τεχνολογία και σώμα, οδηγώντας σε μια *ιδιόζουσα αίσθηση μερικής αυτονομίας*, αλλά και περιήγησης σε ανοίκεια τοπία και εξωτικούς κόσμους. Η αυτόνομη κατάδυση, στην ψυχαγωγική της εκδοχή, είναι ταυτόχρονα *εμβύθιση στο νερό και στον εαυτό*, είναι όμως και κάτι παραπάνω: *μια σύντομη περιήγηση στη μεθόριο του κοινωνικού*.⁵

Η εμπειρία της ρευστότητας του υποβρύχιου κόσμου, οι υγρές στρωματώσεις που λειτουργούν ως διαρκώς παραβιαζόμενα σύνορα της περιήγησης, από τον πολύχρωμο γεμάτο με ψάρια και φύκια βυθό στις σκοτεινές χαράδρες, το διαρκές άκουσμα της αναπνοής και των φυσαλίδων που υπενθυμίζουν το πρόσκαιρο της εμβύθισης, *σφυρηλατούν μια εμπειρία*

5. Μπορούμε να ανιχνεύσουμε μια δομική αναλογία της ορθολογικής διαχείρισης των υποβρύχιων ρίσκων, με τα προτάγματα της κοινωνίας της διακινδύνευσης, για να δανειστούμε τον όρο του Beck (2015). Το αίτημα της ασφαλούς κατάδυσης, νοούμενης ως επιτυχημένης διαχείρισης των ρίσκων, η φυσικοποίηση και η ιατρικοποίηση του υποβρύχιου σώματος, συνάδουν με μια τεχνική σχέση με τον εαυτό, η οποία διαμεσολαβεί την αναζήτηση των εξωτικών καταδυτικών εμπειριών. Η επιτυχής διαχείριση των ρίσκων τονώνει την αυτοπεποίθηση, επιβεβαιώνει μια έξη σχεδιασμού και επεξεργασίας των αισθήσεων. Η αίσθηση της υποβρύχιας αναπνοής παίζει καθοριστικό ρόλο σε αυτή την εμπειρία, της οποίας ο τόπος είναι το ιστορικά διαμορφωμένο τεχνοσώμα του αυτοδύτη/τριας. Βλ. ενδεικτικά Cater 2008a· Chowdhury 2000· Dimmock and Ghazali 2013· Dimmock and Wilson 2011· Dimmock 2009· Dimmock 2010· Dimmock and Wilson 2009· Hunt 1995· Kler and Tribe 2012· Piantadosi 2003.

ταξιδιού στο μεταίχμιο αφενός του φυσικού και του πολιτισμικού, και αφετέρου του τεχνικού και του βιολογικού. Όταν ο αυτοδύτης αιωρείται στο νερό βρίσκεται στο διάμεσο αυτών των μη επαρκώς προσδιορισμένων επιστρώσεων.

Η εμπύθιση στον εαυτό, την οποία ο ήχος της υποβρύχιας αναπνοής συνεχώς υπενθυμίζει, συνοδεύεται από τη μεθοριακή εμπειρία της κίνησης του τεχνοσώματος του αυτοδύτη/τριας, όχι μόνο στις τρεις διαστάσεις αλλά, πολύ περισσότερο, μεταξύ των θεμελιωδών διαστάσεων από τις οποίες συντίθεται ο καταγωγικός κοινωνικός κόσμος, η αφετηρία του υποβρύχιου ταξιδιού. Το ακριβές περιεχόμενο αυτής της πολυαισθητηριακής εμπειρίας περιήγησης μένει να ιχνηλατηθεί. Ωστόσο, το τεχνοσώμα του αυτοδύτη, μέσα από την εμπειρία εξημέρωσης της τεχνικής, μέσω κυρίως της χρήσης της για αναψυχή, φαίνεται να συνιστά μια κατάφαση στον τεχνοπολιτισμό της ύστερης νεωτερικότητας. Μια συναίνεση η οποία αντιμάχεται την σφυρηλάτηση ενδεχόμενων οικολογικών ανησυχιών, μέσω της ευαισθητοποίησης για τις συνέπειες της ανθρώπινης δραστηριότητας στα υποβρύχια οικοσυστήματα. Έτσι, το σημαίνον «φύση» μπαίνει στη φαινομενολογική παρένθεση της υποβρύχιας τεχνο-εμπειρίας, συναινώντας εν τοις πράγμασι στο αξιακό υπόβαθρο του πολιτισμού καταγωγής της καπιταλιστικής ύστερης νεωτερικότητας (Νικολακάκης 2017).

Η σύζευξη σχέσης με τον εαυτό και χρήσης της τεχνολογίας, και οι συνακόλουθες τεχνοεμπειρίες, δεν είναι φυσικά ίδιον της αυτόνομης κατάδυσης. Μια σειρά από σπορ αναψυχής προϋποθέτουν μια τέτοιου τύπου χρήση της τεχνολογίας έτσι ώστε να υποθέτουμε ότι υπάρχουν συνάφειες μεταξύ του τεχνοσώματος του αυτοδύτη/τριας, και αυτού του αλπινιστή/τριας, του αναρριχητή/τριας κλπ. Αυτό που διακρίνει ωστόσο, έστω μερικώς, την υποβρύχια τεχνοεμπειρία είναι η υποβρύχια αναπνοή και η συνεισφορά αυτής στο υποβρύχιο ηχοτοπίο, το οποίο λειτουργεί ως πλαίσιο των υποβρύχιων δραστηριοτήτων, του υποβρύχιου αισθητηριακού καθεστώτος και της συναισθηματικής οικονομίας με την οποία αυτό συνάδει. Η βίωση της αναπνοής ως τεχνοεμπειρίας με δύναμη υπαρξιακές συνδηλώσεις, ως σημαίνουσας ακουστικής εμπειρίας του ταξιδιού στη μεθόριο του πολιτισμού και της φύσης, της ανθρώπινης βιολογίας και της τεχνολογίας, είναι ριζωμένη στο περιβάλλον της αναψυχής. Η εμπύθιση στον «εαυτό ταξιδευτή» είναι αποτέλεσμα της χρήσης της αυτόνομης κατάδυσης στην κατανάλωση του ελεύθερου χρόνου και στην αναζήτηση του well being, όπου η δραστηριότητα και η απόλαυσή της είναι ο κύριος στόχος, όπου δεν υπάρχει καμία άλλη στοχοθεσία πέραν της μετακίνησης και της εμπύθισης και των παρεπόμενων πολυαισθητηριακών εμπειριών, όπου ο στόχος είναι η ίδια η πρακτική και όχι κάτι το οποίο αυτή θα πρέπει να υπηρετήσει. Ο ήχος της υποβρύχιας αναπνοής αντηχεί αυτούς τους κοινωνικούς σκοπούς, οι δονήσεις της εκπνοής και των φυσαλίδων που αναδύονται λειτουργούν ως ένα παράδοξο πολιτισμικό σόναρ στην υποβρύχια τεχνοεμπειρία, προσανατολίζοντας την περιήγηση προς πιο συμβατικά βιώματα.

Η αντήχηση είναι σαφής, μένει να διερευνηθούν οι παρηγήσεις, οι θόρυβοι πίσω από τις καλά οργανωμένες συγχορδίες, οι σιωπές και οι μετατοπίσεις του νοήματος της ίδιας της αναπνοής, εν τέλει οι δυνατότητες των εναλλακτικών βιωμάτων, είναι και αυτά συστατικά της εμπειρίας. Έτσι, ενώ η πολυαισθητηριακή εμπειρία σε αυτή τη μορφή εμπύθισης, δηλαδή της αυτόνομης κατάδυσης αναψυχής, διαχωρίζει τους δύτες από αυτό με το οποίο υποτίθεται ότι έρχονται σε επαφή, το «φυσικό», παράγεται, διαμέσου και του ηχοτοπίου, ένα ιδιαίτερο πεδίο εμπειριών μετάβασης. Στο βαθμό έστω που επιτυγχάνεται μια κάποια απόσταση μεταξύ εμπορευματοποιημένων σκοπών και υποβρύχιας εμπειρίας, υλοποιείται, ως παράπλευρο βίωμα, μια λανθάνουσα αίσθηση μεταίχμιακού εαυτού, όχι με την ψυχοπαθολογική έννοια αλλά ως ευαισθησία επί των ορίων φυσικού και πολιτισμικού, τεχνολογικού και βιολογικού. Η τεχνολογία εδώ δεν νοείται μόνο ως κάτι που μπορεί να εξημερωθεί, τιθέμενη στην υπηρεσία του ατόμου για αναψυχή. Η ίδια η χρήση της παράγει ένα πλέγμα υποβρύχιων τεχνοεμπειριών, οι οποίες προστίθενται στο μάγμα που συνέχει, ως υπόστρωμα, στα όρια της συνείδησης, τις επιμέρους κοινωνικές επικράτειες αναφοράς του εαυτού. Οι εμπειρίες μετάβασης αυτού του τύπου, ως εμπειρίες οντολογικών συνόρων, συνιστούν από μόνες τους ένα δυναμικό πλαίσιο εξέλιξης της ατομικής συνείδησης, η ακριβής σημασία του οποίου μένει να διερευνηθεί, ειδικά στο πεδίο της αναψυχής.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- Αλεξιάς, Γ. (2006). *Κοινωνιολογία του σώματος. Από τον «Άνθρωπο του Νεάντερταλ» στον «Εξολοθρευτή»*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Μπεκ, Ου. (2015). *Κοινωνία της διακινδύνευσης. Καθ' οδόν προς μια άλλη νεωτερικότητα*. Αθήνα: Πεδίο.
- Γεωργούλας, Σ. (2010). *Η κοινωνία του ελεύθερου χρόνου*. Αθήνα: Πεδίο.
- Ελίας, Ν. και Ντάνινγκ, Ε. (2010). *Αθλητισμός και ελεύθερος χρόνος στην εξέλιξη του πολιτισμού*. Επιστημονική επιμέλεια: Π. Κυπριανός. Αθήνα: Κατάρτι.
- Νικολακάκης Μ. (2017), *Μοντέρνα Κίρκη*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Χάραγουέη, Ντ.. (2014), *Αθρωποειδή, κυβόργια και γυναίκες. Η επανεπινοήση της φύσης*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Χόντερ, Ι. (2012), *Συνύφανση. Μια αρχαιολογία των σχέσεων μεταξύ ανθρώπων και πραγμάτων*. Αθήνα: Εκδόσεις του εικοστού πρώτου.
- Ολυμπίτου Ε. (2014), *Σπογγαλιευτική δραστηριότητα και κοινωνική συγκρότηση στο νησί της Καλύμνου (19ος-20ός αι.)*. Αθήνα: Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών (Ε.Ι.Ε.). Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών.
- Μως, Μ. (2004), *Κοινωνιολογία και ανθρωπολογία*. Αθήνα: Εκδόσεις του εικοστού πρώτου.
- Νάζου, Δ. (2022). *Κληρονομιά, αρχαιότητες και διαπολιτισμικές «συνοριακές ζώνες» στο Αιγαίο*.

Η Δήλος και οι τουριστικές γενεαλογίες της. Στο Δ. Νάζου Μ. Νικολακάκης και Μ. Τζανάκης (επιμ.), *Ταξίδια χωρίς προορισμό. Κριτικές προσεγγίσεις στις τουριστικές σπουδές*. Αθήνα: Νήσος, 2022 (υπό έκδοση).

Τζανάκης, Μ. (2015). Σώμα και εαυτός στην αυτόνομη κατάδυση. Στο Γ. Ζαϊμάκης, Ε. Φουρναράκη, *Κοινωνία και αθλητισμός στην Ελλάδα* (σελ. 289-324). Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

Ξενόγλωσση

- Allen-Conllinson, J. (2010). Feeling the way: Notes toward a haptic phenomenology of distance running and scuba diving. *International Review for the Sociology of Sport*, 13: 330-345.
- Bachrach, A. and Egstrom, G. (1987). *Stress and performance in diving*. San Pedro: Best Publishing.
- Bauman, Z. (1997). *Postmodernity and its discontents*. Cambridge: Polity Press.
- Bauman, Z. (2004). *Wasted lives: Modernity and its outcasts*. Oxford: Polity Press.
- Beck, U. (1999). *World risk society*. Cambridge: Polity Press.
- Bonnet, A., Fernandez, L., Piolat, A., and Pedinielli, J.-L. (2008). Changes in emotional states before and after risk taking in scuba diving. *Journal of Clinical Sport Psychology*, 2: 25-40.
- Cater, C. (2008a). The life aquatic: Scuba Diving and the experiential imperative. *Tourism in Marine Environments*, 5: 233-244.
- Cater, C. (2008b). Perceptions of and interactions with marine environments: Diving attractions from great whites to pygmy seahorses. In B. Garrob and S. Gosling (Eds.), *New frontiers in marine tourism* (pp. 44-66). Oxford: Elsevier.
- Chowdhury, B. (2000). *The last dive: A father and son's fatal descent into the ocean's depths*. New York: Harper Collins.
- Cousteau, J. and Dumas F. (1953). *The silent world*. New York: Harperand Brothers.
- Defrance, J. (1995). *Sociologie du sport*. Paris: La Découverte.
- Defrance, J. (2011). Sociologiser les transformations des pratiques sportives des années 1970. *Sciences Sociales et Sport*, 4: 7-10.
- Denshire, S. (2014). On auto-ethnography. *Current Sociology*, 62(6): 831-850.
- Denzin, N.K. (2006). Analytic autoethnography, or déjà vu all over again. *Journal of Contemporary Ethnography*, 35(4): 419-428.
- Dimmock, K. and Ghazali, M. (Eds). (2013). *Scuba diving tourism*. London: Routledge.
- Dimmock, K. and Wilson, E. (2011). "Take a deep breath": How recreational scuba divers negotiate in-water constraints. *Leisure*, 35: 283-297.
- Dimmock, K. (2009). Finding comfort in adventure: Experiences of recreational SCUBA divers. *Leisure Studies*, 28: 279-295.
- Dimmock, K. (2010). Towards a model of comfort, constraints and negotiation in recreational SCUBA diving. *Tourism in Marine Environments*, 6: 145-160.
- Dimmock, K. and Wilson, E. (2009). Risking comfort? The impact of in-water constraints on recreational scuba diving. *Annals of Leisure Research*, 12: 173-194.
- Dyson, M. (2007). My story in a profession of stories: Autoethnography – an empowering methodology for educators. *Australian Journal of Teacher Education*, 32(1): 36-48.

- Ehremberg, A. (1991). *Le culte de la performance*. Paris: Calmann-Lévy.
- Ehremberg, A. (1995). *L'individu incertain*. Paris: Calmann-Lévy.
- Elias, N. (1991). *La société des individus*. Paris: Fayard.
- Ellis, C. and Bochner, A. (2006). Analyzing analytic autoethnography. An autopsy. *Journal of Contemporary Ethnography*, 35(4): 429-449.
- Featherstone, M. and Burrows, R. (eds) (1995). *Cyberspace, cyerbodies, cyberpunk. Cultures of technological embodiment*. London: Sage.
- Fischer-Rosenthal, W. (2000). Biographical work and biography structuring in present-day societies. In P. Chamberlayne, J. Bornat and T. Wengraf (Eds.), *The turn to biographical methods in social science. Comparative issues and examples* (pp. 109-125). London: Routledge.
- Foret, A. and Martin-Razi, P. (2007). *Une histoire de la plongée et des sports subaquatiques*. Paris : Subaqua.
- Foret, A., and Torres, P. (2012). *Plongée plaisir niveaux 1 à 2*. Paris: Gap.
- Foucault, M. (1984a). *Histoire de la sexualité. 3. Le souci de soi*. Paris: Gallimard
- Foucault, M. (1984b). *Histoire de la sexualité. 2. L'usage des plaisirs*. Paris : Gallimard.
- Foucault, M. (2001). *L'herméneutique du sujet (cours au Collège de France 1981-1982)*. Paris: Gallimard-Seuil.
- Foucault, M. (2009). *Le gouvernement de soi et des autres (cours au collège de France 1983-1984)*. Paris: Gallimard-Seuil.
- Giddens, A. (1990). *The consequences of modernity*. Stanford: Stanford University Press.
- Giddens, A. (1991). *Modernity and self-identity*. London: Polity Press.
- Graver, D. (Ed.). (1989). *Advanced diving. Technology and techniques*. California: N.A.U.I.
- Griffiths, J. and Mack, K. (2007). Going to sea: Co-creating the aesthetic dimension of shipboard organizational life. *Culture and Organization*, 13 (4): 267-281.
- Hayano, D. (1979). Auto-ethnography: paradigms, problems and prospects. *Human Organization*, 38(1): 99-104.
- Helmeich, S. (2007). An anthropologist underwater: Immersive soundscapes, submarine cyborgs, and transductive ethnography. *American Ethnologist*, 34 (4): 621-641.
- Holzappel, R. (1982). *Richtig tauchen*. München-Vienne-Zürich: BLV-Verlagsgesellschaft.
- Hunt, J. (1995). 'Divers' accounts of normal risk. *Symbolic Interaction*, 18 (4): 439-462.
- Jallat, D. (2011). La construction d'une identité de la planche à voile dans les années 1970-1980 : représentations, jeux et enjeu. *Sciences Sociales et Sport*, 4: 65- 91.
- Kalafatas, M. (2003). *The bellstone. The Greek sponge divers of the Aegean*. Boston: Brandeis University Press.
- Kaufman, J.-C. (1997). *Corps de femmes regards d'hommes. Sociologie des seins nus*. Paris: Nathan.
- Kaufman, J.-C. (2001). *Ego. Pour une sociologie de l'individu*. Paris: Nathan.
- Kaufman, J.-C. (2004). *L'invention de soi. Une théorie de l'identité*. Paris: Armand Colin.
- Kler, B.-K., and Tribe, J. (2012). Flourishing through scuba: Understanding the pursuit of dive experiences. *Tourism in marine environments*, 8: 19-32.
- Lash, C. (1984). *The minimal self: Psychic Survival in troubled times*. New York, Norton.

- Lash, C. (1991) [1979]. *The culture of narcissism: American life in an age of diminishing of expectations*. New York: Norton.
- Michaud, Y. (2006). Visualisations. In J.-J. Courtine (Ed.), *Histoire du corps. 3. Les mutations du regard* (pp. 417-436). Paris: Seuil.
- Moulin, A.-M. (2006). Le corps face à la médecine, In J.-J. Courtine (Ed.), *Histoire du corps. 3. Les mutations du regard* (pp. 15-69). Paris: Seuil.
- Musa, G., Seng, W.-T., Thirumoorthi, T. and Abessi, M. (2010). The influence of scuba divers' personality, experience, and demographic profile on their underwater behaviour. *Tourism in Marine Environments*, 7: 1-14.
- Paterson, M. (2007). *The senses of touch: Haptics, affects, technologies*. Oxford: Berg.
- Piantadosi, C. (2003). *The biology of human survival: Life and death in extreme environments*. Oxford: Oxford University Press.
- Reed-Danahay, D. (1997). *Auto/ethnography : Rewriting the self and the social*. Berg: Oxford.
- Richardson, L. (2000). New writing practices in qualitative research. *Sociology of sport journal*, 17(1): 5-19.
- Rose, N. (1990). *Governing the soul. The shaping of the private self*. London: Routledge.
- Rose, N. (2007). *The politics of life itself. Biomedicine, power and subjectivity in the twenty-first century*. Princeton: Princeton University Press.
- Russel, B. (1965). Greek sponge boats in Florida. *Anthropological Quarterly*, 38 (2): 41-54.
- Russel, B. (1967). Kalymnian sponge diving. *Human Biology*, 39 (2): 103-130.
- Russel, B. (1976). Sponge markets of kalymnos. *Anthropologica*, 18 (1): 81-96.
- Schwartz, Y. (2011). Pourquoi le concept de corps-soi ? Corps-soi, activité, expérience. *Travail et Apprentissage*, 7: 148-177.
- Spry, T. (2001). Performing autoethnography : An embodied methodological praxis. *Qualitative Inquiry*, 7: 706-732.
- Strang, V. (2005). Common senses: Water, sensory experiences and the generation of meaning. *Journal of Material Culture*, 10(1): 92-120.
- Straughan, E. (2007). Touched by water: The body in scuba diving. *Emotion, Space and Society*, 5: 19-26.
- Sykes, H., Chapman, J., & Swedberg, A. (2005). Performed ethnography. In Andrews, D., Mason, D., & Silk M. *Qualitative methods in sports studies* (pp. 185-202). Oxford-New York: Berg.
- Travailot, Y. (1998). *Sociologie des pratiques d'entretien du corps*. Paris: P.U.F.
- Tzanakis, M. (2016). Nature, corps et soi sous la surface de la mer. La plongée sous-marine comme pratique de soi, *Loisir et Société/Society & Leisure*, 39(3): 451-466, 2016
- Urry, J. (1990). *The tourist gaze: leisure and travel in contemporary societies*. London: Sage
- Vigarello, G. (2001) [1978]. *Le corps redressé. Histoire d'un pouvoir pédagogique*. Paris: Armand Colin.
- Vigarello, G. (2005). Hygiène du corps et travail des apparences, In A. Corbin (Ed.), *Histoire du corps. 2. De la Révolution à la Grande Guerre* (pp. 299-312). Paris: Seuil.
- Vigarello, G. (2006). S'entraîner. Le corps face à la médecine. In J.-J. Courtine (Ed.), *Histoire du corps. 3. Les mutations du regard* (pp. 163-197). Paris: Seuil.

Abstract

This article attempts to answer the question how technology and body are articulated in the case of recreational scuba diving, emphasizing underwater breathing. How do technological applications mutate the experience of breathing, within a specific historical and social context, turning a “natural” function into part of a soundscape, shaping particular embodied experiences as techno-experiences? Scuba diving breathing is mediated by the regulator, which supplies the diver with air at a pressure equal to that of the environment, so as to equalize the increased and constantly changing and depth-dependent pressures exerted on the body. Pressure is not felt in breathing. However, the flow of air supplied through the pressure regulator is perceptible. Breathing is also felt and perceived through hearing, thus forming an integral part of the underwater soundscape of scuba divers. The multi-sensory embodied experience of immersion is assisted in our case by the acoustic dimension of breathing, the result of technological and historical-social processes on the one hand that institutionalize scuba diving as a leisure hobby, in recent years as a tourist practice. The acoustics of the breath enhance the sense of travel in an “other world”, at the border of the physical and the socio-cultural on the one hand and the technological and the biological on the other, contributing to an experience of transition while simultaneously functioning as a normal practice of the self in capitalist late modernity.

Key Words: Scuba diving, individualization, soundscape, technology, body, late modernity.